

Lutki

ZA KUBŁARKI

3 2010

Rěč a drobna motorika

W januaru 2009 přewzach čestnohamtske kmótrístwo WITAJ-skupiny AWO-pěstowarnje „Pjerachowy kraj“ w Budyskej Strowotnej studni. W přichodže chcu jako nastork kubłarkam WITAJ-skupinow tu w „Lutkach“ někotre zaběry předstajíc, kiž sym sama wupruwowala. Moje nazhonjenja korjenja w džěle z WITAJ-skupinu, kotruž wopytuje wosomnaće tři- do šěsćlětnych džěci, kiž doma lědma serbsčinu rěča abo słyša. Serbskorěčne zamóžnosće jednotliwcow su w skupinje chětro rozdźelne. Tute wuměnjenja dyrbbju w tydženskej tematiskej zaběrje wobkedźbować. Słowa a rěčne wobroty, kiž chcu w zaběrje wosebje spěchować, dyrbbja jednore być, šěroki pedagogiski spektrum dowolić a wšitke džěci skupiny do sobudžěta zwabić. Ideju za slědowacy projekt mějach, jako wobkedźbowach, kak jednotliwe džěci z plastilinu džěłaja.

Aktiwnje přiswojenje słowow

Jednora, ale skutkowana metoda při přiswojenju rěče za młódše džěci w pěstowarni je zaběra z plastilinu. To dže relatiwnje spěšnje a čini džěcom wjeselo. Při zaběrje z plastilinu móžemy aktiwnje rěč sprosředkować. Džěci zhonja słowa móhrjec „ze swójskeje ruki“. Wone wužiwaja wšelake substantiwy a adjektivy. Po woznamje rozdźelne zapřiječa móža so tak bjez trěbneho wobsahoweho zwiska nałožować a zmysłapołnje a přez cyły čas zaběry zwučować. Při tym drje su džěci rozdźelnje wušikne, tola wšitke maja swoje wjeselo.

Džěło z plastilinu wotpowěduje tworjacej woli tři- do šěsćlětnych džěci, wuwabja jich fantaziju a potrjebu za samostatnej činitosću. Nimo toho so w zwisku z nowej leksiku aktiwnje přiswojenje rěče kaž tež zmysłapołne nałožowanje nawuknjeneho spěchuje. Přidatnje spomjatkuja sej džěci namołwy a džěłowe zapřiječa kubłarki. Zakładne fachowe wurazy přeńdu bórže do stowoskłada džěci, jelizo so tuta zaběra džěcom wospjet poskići.

Swojoraznosć džěčaceho tworjenja

Plastilina je wunošny a mnohostronski material k formowanju za přihódnu płaćiznu, kiž w kóždej pěstowarni předleži. Hižo za třilětnje džěci hodži so maćizna k spěchowanju wuwijanja plastiskich předstawow. Tež bjez pedagogiskeho nawoda spytaja džěci rady wšelake objekty a čělesa plastisce napodobnjeć. Při tym maja widzomne wjeselo, formujomny material do ruki wzac a z njeho něšto nastać dać. Džěci wobdžěłaja plastilinu na wšelakore wašnje a wobkedźbujaja, što so při tym stawa. Druhdy hakle po dokónčenju džěta wo tym přemysluja, što wutwor zwobraznja. Zwjetša pak spytaja hižo zwoprědka něšto konkretne napodobnić. Hdys a hdys hižo nastatu formu zaso přeměnja abo jako něšto hinaše definuja. Při tym jedna so husto wo jednotliwe objekty bjez spóznamneho tematiskeho zwiska. Formy a čělesa nadžěłaja so přez motoriske činy kaž kulenje, mjasćenje, tołkanje abo klepanje materiala.

Při naročnších objektach, kaž při wohnjowej woborje abo łódži piratow, džěči najčasćišo wšo wokoło jedneje łoski natwarja a z pomocu zepěry skruća. Při spontanym tworjenju wuknu džěči spěšnje přez pokazowanje a napodobnjenje zakładne figury formować a z tutech wšelake čělesa zhotowjeć. Zakładne formy su róla abo walca, kwader, kóstka, kulka, cylinder a pyramida. Často formuja džěči praktiske wěcy – něšto, štož móža wužiwać, na př. korbik, taler abo ławku. Dokelž su wudžětki relatiwne małe, hodži so lohcce zwisk k serbskim powěšćam wo lutkach nawjazać a džěči dóstanu tak zaso konkretne impulsy.

Zakładne zwučowanje: Zeznaće formow a čělesow

Džěči sedža za blidom a maja džěłowu podložku před sobu. Kóždy dóstanje džěl plastiliny, něhdže tak wulki kaž jejko. Komentuju wšitke činitosće: „W plastilinje su naše słowa. Plastilina je twjerda. Zmjechčimy ju. Nětko je wona hładka a mjehka. Formujemy kulu. Kedžbujće, zo je wona rjenje kulowata. Džělamy na třoch blidach: na přnim blidže, druhim blidže, třecim blidže. Hdyž smy hotowi, položimy kulku dosrjedž blida.“

Při džěle z materialom „zapřimnu“ džěči słowa a nałożuja je. W připowědženju „W plastilinje tča naše słowa. Chcemy džěnsa słowa formować“ wuwabju džěšćowsku wćipnotu a slědžersku žadosć. Wšitko, štož činimy, ma so po wěstym slědže: *pokazać – předprajić – soburěčeć – napodobnić – pomjenować – wuhódnočić*. Hotowe wudžětki wotpołoża džěči wosrjedž blida.

Ważne je, zo so wšitko komentuje. Ličimy plastilinowe džěle abo přirunujemy: Kotra kulka je najmjeńša? Kotra je najwjetša? Kotra je wosebje rjana? Stajnje zaso so džěči prašam a wotmołwy wuwabjam: „Sy spokojom? Što to je?“ Namołwjam do džěla: „To je bul. Móžeš tež jabłuko abo apelsinu formować? Formuj tomatu, slowku, krušwu, kórku!“ Komentuju činitosće: „Kórka je kaž róla. Walkuj dothu rólu. Hišće dlěšu! Róla je nětko dołha, sćin ju hišće dlěšu. Nětko wupada plastilina kaž dołhi kij. Sćin z njeho rynku.“ Při formowanju mjenuju kajkosće: wulki, mały, dołhi, krótki, runy, křiwy, kulowaty, hranaty, tołsty, čěńki, twjerdy a mjehki. Potom smě sej kóžde džěčo same něšto wumyslić, dyrbi pak prajić, što čini. Wotpowědnje starobje formuja džěči jabłuko, bul, rybu, hrib, ptačka, całtu, kusk torty, hnězdo z ptačkom a jejka. Předšulski hólc formuje z čěńkeje róle samo swoje mjeno „Florian“. Tamnym džěčom so tuta ideja lubi a wone wjesela so hižo na přichodny raz, hdyž maja móžnosć, tež raz swoje mjeno z plastiliny formować.

Natwarjace zwučowanje: Formujemy lutkowi škličku

Powědam džěcom powěsć wo lutkach, kak su před dohlim časom, dokelž su tak maće, pod zemju abo korjenjami žiwe byli a kak su maće wěcy wšědneje potrjebje wužiwalí. Rozkładu jim, zo so tež džensa hišće při wurywanjach hornicy abo hlinjane črjopy w zemi namakaja a potom w muzejach wustajaja. Na to dopomnja so džěci hnydom na loňši wopyt w Serbskim muzeju, hdžež su tajke wurywanki wobdźiwali. Pokazam džěcom črjop, kiž sym k tutej skladnosći sobu přinjesła. Powědam jim, zo je to wurywanka – džěl lutkoweje nadoby. Džěci hódaja, z kotreho materiala a wot kotreho džěla nadoby tutón črjop je. A woprawdže, někotre džěci wuhódaja prawje, zo je črjop z hlíny resp. keramiki a zo móht džěl stareje šklički być. Někto namoľwjam džěci, sej wozdobjenje šklički wobhladać, a dam črjop wot jedneje ruki do drugeje pućować. Wšitcy smědža sej tak črjop bliže wobhladać a wozdobjenje bliže přepytować. Při tym stajam prašenja kaž „Što je wosebitosć črjopa? Čehodla su lutki črjop wozdobili? Kak su wozdobjenja nastali?“

Potom zhonja džěci, zo chcemy džensa sami škličku za lutki z plastiliny formować a ju runje tak bohaće z mustrom wozdobić, kaž to na črjopje widźimy. Džěci su zahorjene a móža lědma dočakać, zo z džětom započínaja. Tola najprjedy pokazam jim, kak so to čini. Kóždy džěłowy krok komentuju: „Wobdžělamy plastilinu najprjedy tak dohó, doniž njeje mjehka. Potom walkujemy kulku abo rjany bul. Dosrjedža stłóčimy z porstami wulku džěru, tak zo wupada kaž hněžko abo šklička, a wuformujemy kromu šklički. Potom zhládkujemy škličku wotnutřka a wuformujemy dno wotwonka. Hdyž smy škličku sformowali, móžemy ju z mustrom wudebić.“

K zhotowjenju mustra dóstanu młódše džěci plastowy grat a starše džěci šparawku (Zahnstocher).

Njesćerpnje dadža so džěci do džěla. Při tym wospjetujemy werbalnje přeco zaso činitosće a zakładne zapřijeća. Wosebje wjele wjesela maja džěci při wozdobjenju. Někotre předšulske džěci přilěpja škličce hišće wušce. Runostajnje tłóča, škrabaja abo drapaja na wonkownej scěnje a kromje šklički mustry do plastiliny.

Kóždemu wudžěłkej přidam mjeno twórcy a staju wšitke na tablet. Džěci spóznaja, zo je kóždy šklička tróšku hinaša, tak kaž běchu něhdy šklički lutkow, wšitke z ruku nadžěłane, swojorazne unikaty. Powědam jim, zo jenož mašiny jednu wěc kaž druhu zhotowjeja, zo pak je z ruku nadžěłane stajnje něšto jónkrótne. Hordže pokazuja džěci popoľdnu swoje lutkowe šklički starším. Tute wustajamy hišće někotre dny w pěstowarni.

Džěło z plastiliny móžemy ze zwučowanjom a nałožowanjom rěčnych wobrotow z mnohich wěcných wobłukow zwjazać. Tak hodža so na přikład pječwo, zelenina a sad lochce formować. Ale tež zwěrjata, kaž zajac, ptačk, ryba, psyk a kóčka hodža so jednorje formować. Při tym džěłaja džěci ze zakładnymi formami, přirunuja je a zestajaja objekty z wjacorych zakładnych formow. Wobkedźbjuj pak tež, zo džěci rady wozdobjenja zaškrabuja abo jednotliwe plastilinowe džěłčki do cyłka zestajaja.

Gizela Brukowa

WOBRAZY A SŁOWA

Jednory a wunošny srědk k nałożowanju a zwučowanju słowow a sadow je zaběra z wobrazami a fotami. Z wjacorych nowin, protyčkow a prospektow sym wšelake wobrazy, fota a fotowe wurězki wutřihała. Při tym wobkedźbowach, zo móhli džěći na foće zwobraznjene objekty ze swojim serbskim słowoskładom derje wopisować. Wubrach wobrazy k najwšelakorišim temam, zo móhła džěći rěčnje wužadac a wjeselo na zwučowanju wuwabić.

Tež džěći same smědžachu doma za wobrazami pytać, je wutřihać a sobu přinjesć. Za naš projekt nahromadźichmy něhdže 70 do 80 wšelakich wobrazow, kotraž položichmy do małego kartonka.

Na spočatku našeje tematiskeje zaběry z wobrazami zestajachmy stólcy do kruha. Wosrjedź kruha wupožich wšitke wobrazy na podłohu z papjery. Džěći sedźachu napjate na swojich stólkach a słuchachu na prawidła rěčneho zwučowanja:

„Džensa chcemy sej wobrazy wobhladać a je pomjenować. Kóžde džěćo smě sej wobraz wupytać. Potom praji serbsce, što na nim widži. To móže jednora sada być abo wjacore. Pokazamy wobraz wšitkim, rěčimy wo nim a zhromadnje wospjetujemy.“

Džěći džěłachu koncentrowanje. Ze zajimom wuzwolichu sej ze šěrokeho poskitka wobraz, pokazachu jón tamnym a wuprajichu so k njemu. Wotwisnje wot swojeje staroby, rěčnych kmanosćow a kreatiwity tworjachu džěći jednotliwe słowa, słowne skupiny abo samo rjad krótkich sadow, na přikład: „To je awto“, „To je wulke awto. Awto je čerwjene.“ Džěla podpěrowach rěčne zwučowanje z prašenjom abo wudospołnjenjom: „Kak čini awto?“, „Tatü – tata“, „To je wohnjowa wobora“. Džěći wospjetowachu sady zhromadnje. Lóštnje, ale přiwšëm kedźbnje mnoho słowow, zapříječow a rěčnych wobrotow wospjetowachu a tak zwučowachu.

Džěci, kiž wosebje kreatiwnie sady tworichu, mytowachmy z přikleskom. Chwalach pak tež třilětnych, kiž so na prawidła dđeržachu a sady kaž „To je handy“, „To je awto“ abo „To je mama“ prajichu.

Hrajachmy tak dołho, doniž njeběchu nimale wšitke wobrazy zezběrane. Džěci počihu sej wuzwolene wobrazy před sobu na špundowanje. Hdyž bě kóždy něhdže tři króc na rjedže, zwosta zbytk něhdže sydom do džesać fotow, kiž nchtó wuzwolil njebě. Nětko smědžeše sej kóždy, kiž zamó k jednomu z wobrazow něšto rjec, wobrazk wzać, tež hdyž njebě runje na rjedže.

Jednotliwcy běchu překlepani a namakachu sady kaž „To je maće a běle“, „To je nazyma“. K poslednjemu wobrazej, kiž ležo wosta, wumyslich sej mału stawiznu: „To je Lars. Wón je chory a leži we łožu. Ma kašel, smorkawu a zymicu. Lars je lube džěčo. Bórže budže so wustrowić. Potom móže zaso do pěstawarnje hić. Džěci hižo na njeho čakaja.“ Džěci so wjeselachu, zo běchu stawizničku zrozumili, kotruž sym k wobrazkej z lěkarskeje nowiny powědała. Tak dóstachu wosebje předšulske džěci nastork, přichodny raz sami fantazijowu stawiznu powědać.

Jako zakónčenje zličichmy wobrazy jednotliwcow. Kóžde džěčo zběhny swoje wobrazy a ličichmy zhromadnje: „jedin – dwaj – tři“. Potom so woprašach: „Štó ma jedyn wobraz? Štó ma dwaj? Štó ma tři?“ Džěci položichu wobrazki wróćo do kaščika. „Štó ma štyri? Štó pjeć?“ Dobyčerjo dóstachu přiklesk a najaktiwniša skupiny bu „kralowna“ hry.

Džěćom slubich, hru bórže zaso hrać. A namołowich je, doma dale za rjanymi wobrazami pytać a je sobu přinjesć. Tak chcemy wuběr wobrazow dale rozšěrjeć, zo by hra tež w přichodže zajimawa wostała.

Gizela Brukowa

Rěčny centrum WITAJ wupožča pěstowarnjam KAMISHIBAI

W přenjeje połojcy 20. lětstotka, jako televizor a beamer hišće njeeksistowašej, běchu w Japanskej předawarjo słódkosćow pola dźěći wosebje wobľubowani – nic jenož słódkosćow dla, ale tež jako powědarjo bajkow. Tradicionalnje jězdźachu woni z kolesom wot wjeski k wjesce, při čimž mějachu pľony drjewjany kašćik na swojim jězdźidle přičinjeny: tak mjenowany *kamishibai* (jap.: 紙芝居 = „papjerjane dźiwadło“). Wón hodžeše so tak wočinić, zo wupadaše kaž małe dźiwadłowe jewišćo. Wotzady tykaše bajkar molo-

wane wobrazy do ramika a powědaše při tym dźěćom wotpowědnu stawizničku. Tute zjawne „dźiwadłowe“ předstajenje poskićowachu bajkarjo darmotnje. Swoju zasľužbu pak nadžěľachu sej přez předań słódkosćow.

Tajki *kamishibai* je didaktikarka za wjacerěčnosť Christine Le Pape Racine ze Šwicy sobu do Łužicy přinjesła a RCW přewostajila, jako přewjedže w juniju dalekubľanje za kubľarki w Budyskim Serbskim domje. Praktiski drjewjany kašćik kaž tež wobrazy dweju stawizničkow z tekstami na zadnjeje stronje RCW pěstowarnjam rady wupožći. Zajimcy njech so přizjewja pod tel. č. 035 91/55 03 82.

Kamishibai so dale a bóle tež w Europje rozšěrja a zasadźuje so wosebje we wobľuku rěč spěchowaceje pedagogiki. Dźiwadłowa atmosfera, kotruž tuta zaběra wuprudźa, młodych přihľadowarjow puta. Wulkotna tuž to móžnosť spěchowanja **zrozumjaceho sluchanja** a sposrědkowanja **noweje leksiki**, wšako wobrazy zrozumjenje předstajeneho powědančka wolóžeja. Dóstanu-li dźěći nadawk, k wobrazam samostatnje stawizničku powědać, so tež jich **ertna rěčna produkcija** intensiwnje spěchuje. Tajke skľadnosće zjawneho rěčenja před druhimi su wažne za wuwice **sebjewědomja** dźěći. A kak by byto, hdyž bychu sej dźěći swój cyle individualny *kamishibai* sami spasľili? Hač wulkí z papjerca abo mjeńši papjerjany we wulkosći póštoweje karty – hľowna wěc wšak su wobrazki, ke kotrymž hodźi so stawiznička powědać. Tu je **kreatiwnosć** žadana!

Kamishibai pak njeje jenož něšto za mjeńše dźěći. Hortowe dźěći móža sej tola same stawiznički napisać a sej je mjezsobu přečitać. Tajke přidatne spěchowanje **čitan-skich kmanosćow** a **pisomneho tworjenja tekstow** budu wučerjo serbsčiny z wěstosću jara witać.

Jadwiga Kaulfürstowa

Džěłarnička za džěći

W nazymje organizuje Rěčny centrum WITAJ dalšu klankodźiwadłowu turneju za pěstowarske džěći. Měrcin Krawc a Borbora Markowa, kotraž staj mnohim w pěstowarnjach a zakładnych šulach znataj přez lořšu turneju „Witko a paduch“, zahrajetaj hru „Pintlašć“ (hlej tež Lutki str. 23). Plan turneje Wam z poštu připósćełemy.

W tutym zwisku chcemy na wosebitu wustajeńcu k 50–lětnemu jewišćowemu jubilejnej serbskeho klankarja Měrcina Krawca pokazać, kotraž so srjedu, dnja 10. nowembra 2010, w Serbskej kulturnej informaciji w Budyšinje wotewri. K tutej wustajeńcy poskićujemy w času wot 11. 11. 2010–17. 12. 2010 zhmoadnje ze SKI za pěstowarnje a zakładne šule sćěhowacy projekt: „Za kulisami klankodźiwadła“. Je to džěłarnička, kotraž so po individualnym wotrěčenju w Serbskej kulturnej informaciji (Póstowe naměsto 2, 02625 Budyšin) z Měrcinom Krawcom přewjedže. Bychmy so wjeselili, byšće-li poskitk, za kotryž planujemy něhdže 30–45 min, při wzałi a z Wašimi džěćimi do Budyšina přijěli. Přizjewjenja přijimujemy w Rěčnym centrumje (tel.: 0 35 91/55 04 18).

Nowy material za WITAJ-skupiny

Rěčny centrum WITAJ je wudał nowy material za sportowu zaběru w předšuli. Na třoch A2 plakatach su 18 wuchadnych pozicijow a 8 porikowych přimnjenjow zwobraznjene a serbsce a němsce pomjenowane. Zestajala je material Gunda Heyderowa a Barbara Beger wuhotowa jón ze spodobnymi ilustracijemi. Plakaty ze skazanskim čisłom P-0/172/10 móžeće sej w Rěčnym centrumje WITAJ skazać.

Lutki – 9. lětnik, wuchadźa 4 króć wob lěto
cyłkowne zhotowjenje: Domowina – Zwjazk Łužiskich Serbow z. t.,
Rěčny centrum WITAJ

hłowna zamołwita: Silwija Wjeńcyna

Fota: shutterstock.com – Miroslava Vasileva (titul); Gizela Brukowa (str. 3, 5, 6), RCW (str. 7)

Rěčny centrum WITAJ, Póstowe naměsto 3, 02625 Budyšin,
telefon: (0 35 91) 55 04 00, e-mail: witaj-bautzen@sorben.com